

Una experiència didàctica a l'entorn d'un artista: Joan Brossa

Míriam Turró Amorós

Universitat de Barcelona

Introducció

L'experiència que aquí es presenta és el resultat d'un projecte que es va fer amb 50 alumnes del cicle inicial, i més concretament amb nens i nens de primer de primària d'una escola de Sant Cugat del Vallès concertada per la Generalitat de Catalunya on la llengua vehicular del centre i d'ús dels alumnes és, majoritàriament, el català.

Aquest treball s'enquadra, per una banda, en el marc psicològic i cognitiu del constructivisme, i per l'altra en la teoria sociocultural de l'aprenentatge. Des del punt de vista del constructivisme perquè parteix del fet que aprendre implica un conjunt de processos interpretatius per tal d'elaborar, de construir una nova representació de la realitat a partir dels esquemes, de les representacions que hom té prèviament sobre ella; i des de la teoria sociocultural de l'aprenentatge perquè descriu el procés tenint en compte la interacció entesa com a interacció amb els altres i interacció amb un mateix.

La proposta de treball a partir del llegat que va deixar Brossa encaixa perfectament amb els dos enfocaments comentats anteriorment i amb la situació d'aprenentatge dels alumnes de sis i set anys; per què? Perquè l'obra de l'autor parteix d'allò que ells estan aprenent: les lletres; perquè ho fa de manera molt didàctica: a partir de la màgia, de la sorpresa de l'inesperat; perquè relaciona la literatura i la llengua amb l'àmbit audiovisual; perquè juga i ens fa jugar amb les paraules i els conceptes; perquè la seva obra es fonamenta en una visió crítica de la realitat.

Ara bé, l'elecció de Brossa per aquest projecte respon no solament a motius didàctics com els que s'acaben de comentar, sinó també a una qüestió de "justícia". Sens dubte, la figura d'aquest gran artista és fascinant tant pel que fa al compromís amb ell mateix i amb la societat, com per la seva crítica ferotge al nostre món. I aquesta vessant també és important treballar amb els alumnes. Ara bé, al costat d'aquest compromís, apareix en Brossa la capacitat de sorprendre, la màgia, l'humor. I aquesta és una constant en la seva biografia i en la seva obra.

Marc teòric i aspectes metodològics

Com s'ha comentat anteriorment, l'experiència que aquí es presenta s'enquadra dins del marc teòric del constructivisme i de la teoria sociocultural de l'aprenentatge i es fonamenta en l'organització de l'ensenyament en seqüències didàctiques que defineixen els lingüistes de l'escola de Ginebra (Dolz, 1994 i altres).

Aquesta proposta, ubicada en un marc constructivista, s'organitza en seqüències didàctiques que suposen, per una banda, la sistematització de les accions (coherència de tallers, d'activitats i

d'accions), i per l'altra el principi d'adaptabilitat que permet afegits i supressions en funció de la diversitat de situacions.

La seqüència es basa en dos principis fonamentals: el primer és que l'aprenentatge s'aborda des del punt de vista de la comunicació i del coneixement. Això vol dir que s'intenta fer de l'activitat lingüística en totes les seves dimensions, el punt de partida. El segon principi és que aquesta proposta està profundament d'acord amb els enfocaments que intenten utilitzar les situacions reals de comunicació a l'aula com a objectes d'ensenyament.

En l'estructura d'una seqüència didàctica es parteix d'una situació inicial en què es fa una primera producció. Aquest és el punt de partida dels tallers anomenats d'estructuració que donen eines als alumnes per a poder anar avançant cap a la producció final.

La següent fase de la seqüència didàctica és la de la realització, és a dir, el moment en què es duen a terme els tallers d'estructuració. Aquí, es poden veure dos tipus d'activitats: a) les orientades a aprendre les característiques del text que s'ha de produir i de les seves condicions d'ús, i b) les de realització del treball final. Tot aquest procés comporta operacions de planificació, de textualització i de revisió amb ajut de material. En tot aquest procés és imprescindible que al llarg de la seqüència didàctica s'estableixin les interaccions entre els alumnes i amb el professor. Aquest treball en col·laboració coadjuva a la interiorització de les operacions que primer són exteriors per passar progressivament a interioritzar-se de manera que el nen/a sigui capaç de dur-les a terme de manera autònoma. I en aquest sentit el paper del docent és cabdal perquè és la figura que, en paraules de Vigotsky, crea les *zones de desenvolupament proper*; és a dir que coneix el punt de partida dels alumnes i ofereix les condicions adequades que l'ajudin a progressar cap a la *zona de desenvolupament òptim*. Així doncs, el docent és qui guia, qui proposa, qui estimula el treball dels alumnes, qui fa de mediador, qui ajuda a repensar el treball, qui acompanya en aquesta construcció del coneixement i qui ajuda a fer la síntesi del treball.

L'aplicació de la seqüència en aquesta proposta es materialitza a partir de quatre tallers: el primer, sota el nom de: *La força de les lletres* intenta aproximar els nens i les nenes al món de les lletres de l'alfabet i la seva experimentació. Els alumnes treballen a partir de les lletres, les lletres de Brossa: creen imatges i treballen la relació forma-concepte.

El segon taller, titulat *Introducció al món de Brossa*, esdevé una aproximació a l'obra de l'autor en què els alumnes treballen a partir dels diferents materials de l'autor. Es posa a l'abast dels alumnes una ampla selecció de les obres que havia realitzat Brossa i es suggereixen diferents activitats de manipulació i d'anàlisi per tal de treballar aspectes com la polisèmia, les endevinalles, els elements explícits i implícits en les seves obres, o bé les metàfores. En aquesta selecció s'intenta que quedin representats la major part dels recursos que va conrear l'artista (pintura, escultura, poemes visuals, poemes objecte, etc.).

El tercer taller, *A l'estil de Brossa. Projecte final*, esdevé la darrera fase de la seqüència que es materialitza amb el projecte final que realitzen els alumnes a l'estil de Brossa. En aquest taller, els alumnes estan organitzats en petits grups i pensen i planifiquen el seu projecte; el materialitzen a partir de l'escriptura del text i de la tria del suport i del gènere més adient. El taller finalitza amb la presentació del projecte a la resta dels companys.

El quart taller, *Valorem el treball que hem fet*, està destinat a realitzar l'avaluació de tota la seqüència i del projecte final. Els alumnes valoren tant la seqüència didàctica a partir de preguntes com ara: què he après?, què m'ha sorprès? què canviaria?, etc., com el treball realitzat en petit grup. En acabar aquesta experiència didàctica els treballs dels alumnes s'exposen perquè estiguin a l'abast de la resta dels companys del centre.

Així, doncs, la concreció del marc teòric situa l'experiència que aquí es presenta dins dels paràmetres de l'enfocament constructivista i sociocultural de l'aprenentatge organitzat a partir de les seqüències didàctiques amb l'objectiu que els nens i les nenes assoleixin un seguit de competències que abracen tots els aspectes personals i d'aprenentatge dels alumnes. Aquestes competències estan desenvolupades en el Decret del 26 de juny de 2007 de la Generalitat de Catalunya i es defineixen com "la capacitat d'utilitzar els coneixements i habilitats, de manera transversal i interactiva, en contextos i situacions que requereixen la intervenció de coneixements vinculats a diferents sabers, cosa que implica la comprensió, la reflexió i el discerniment tenint en compte la dimensió social de cada situació."

El terme *competència* té també unes implicacions en aquesta seqüència d'aprenentatge que es presenta perquè els continguts de les diferents àrees es desenvolupin tenint en compte la funcionalitat dels aprenentatges, que siguin significatius pels alumnes i que estiguin vinculats amb el seu entorn mediat i immediat.

Les competències que donen sentit a aquesta proposta són les següents:

1. Competències comunicatives, lingüístiques i audiovisuals
 - Experimentar i indagar en les possibilitats expressives de la imatge.
 - Experimentar, explorar i conèixer les possibilitats que ofereixen els materials de l'autor.
 - Conèixer codis artístics.
 - Explorar recursos creatius.
 - Comprendre textos escrits literaris de gèneres diversos
 - Produir textos amb coherència i cohesió.
 - Elaborar i expressar idees, opinions i sentiments. Construcció del propi pensament.
 - Escoltar de manera atenta i cooperativa.
 - Comprendre discursos i explicacions orals.
 - Comprendre textos audiovisuals.
 - Obtenir informació a partir de mitjans audiovisuals.
2. Competències artística i cultural
 - Conèixer, comprendre i apreciar manifestacions culturals i artístiques.
 - Valorar críticament manifestacions culturals.
 - Utilitzar les manifestacions artístiques com a font d'enriquiment.
 - Desenvolupar el sentit crític.
3. Tractament de la informació i competència digital
 - Lectura d'informacions presentades en diferents formats.
 - Comunicar la informació i els coneixements adquirits.
 - Desenvolupar flexibilitat mental per a un pensament crític a partir de la diversitat de punts de vista.
 - Conèixer els codis del llenguatge audiovisual per elaborar produccions.
4. Competència matemàtica.
 - Crear i utilitzar formes geomètriques.
5. Competència d'aprendre a aprendre
 - Regular l'atenció i la concentració.
 - Saber obtenir informació per transformar-la en coneixement propi.
 - Capacitat i gaudi del treball cooperatiu.
 - Planificar activitats.
 - Capacitat d'autoavaluar-se.
 - Manifestar una actitud receptiva, interessada i de confiança en la pròpia capacitat d'aprenentatge.

6. Competència d'autonomia i iniciativa personal
 - Adquirir valors i actituds personals interrelacionades (responsabilitat, perseverança, autoestima,...)
 - Portar les accions necessàries per desenvolupar els plans personals, en el marc de projectes individuals o col·lectius

7. Competència en el coneixement i la interacció en el món físic
 - Comprendre que les manifestacions artístiques estan fetes per homes i dones que representen les seves experiències.
 - Interessar-se per les manifestacions artístiques del nostre país.

8. Competència social i ciutadana
 - Comunicar-se amb altres persones i prendre consciència de diferents realitats.

La seqüència didàctica

A continuació es presenta l'esquema de la seqüència didàctica que van elaborar i aplicar els professors del curs de primer de primària de l'escola.

Programació d'aula

Cicle: Inicial	Nivell: 1r Primària	Àrea: Multidisciplinar	Trimestre: 3r	Curs 08-09
Seqüència didàctica: Experimentem amb Joan Brossa				Sessions: 6
Tema: La poesia de Joan Brossa				
Objectius	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Iniciar-se en el llenguatge i en el món de Joan Brossa. ▪ Desenvolupar l'interès per aprendre a expressar les opinions i concepcions personals. ▪ Estimular la lectura en veu alta i l'escolta atenta. ▪ Valorar les opinions dels demés. ▪ Iniciar-se en l'argumentació de diferents punts de vista. ▪ Estimular la multiplicitat de punts de vista. ▪ Incentivar el gust estètic. 			
Continguts	<ol style="list-style-type: none"> 1. L'alfabet <ul style="list-style-type: none"> ▪ La base del món de Brossa: l'alfabet. ▪ Les lletres de l'alfabet. ▪ Relació forma-concepte de les lletres. ▪ El poema visual. 2. El valor de les paraules <ul style="list-style-type: none"> ▪ El significat de les paraules: la polisèmia. ▪ Les endevinalles. ▪ El poema objecte. 3. El llenguatge i l'il·lusionisme <ul style="list-style-type: none"> ▪ La relació paraula-imatge. ▪ Els elements implícits i explícits. ▪ El poema objecte 			
Tallers i activitats	<u>Taller 1: La força de les lletres</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Activitat 1: Joc amb les lletres plastificades a l'estil de les lletres de Brossa ▪ Activitat 2: Sugerir la formació d' objectes a partir de la manipulació de les lletres brossianes. <u>Taller 2: introducció al món de brossa</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Activitat 3: L'alfabet: 			

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Explicitar l'interès que tenia Brossa per experimentar amb les lletres i el ▪ Llenguatge ▪ En grups petits, aparellar l'obra i el títol de diferents poemes visuals de ▪ Brossa. Justificació d'aquests aparellaments. ▪ Posada en comú en gran grup dels resultats obtinguts. ▪ Visualitzar l'aparellament poema visual-títol segons Brossa a partir d'una ▪ presentació en power point preparada prèviament per l'equip de mestres ▪ (Veure annex). ▪ Llegir el poema de la lletra "A" i que endevinin la resposta. ▪ Pensar definicions de lletres i ells endevinen de quina lletra es tracta. ▪ Activitat 4: La polisèmia: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Llegir el poema "Marina". Fer una posada en comú del poema: què tenen en comú els diferents versos del poema? El significat de "marina" és el mateix en tots els casos? Hi ha noms que tenen diferents significats? Fer-ne una llista. ▪ El joc del dòmino: Discutir amb els nens com es juga al dòmino. Parlar si a casa hi juguen. Presentar en forma de cartonets els diferents versos del poema Dòmino de Brossa. Entre tots intentar confegir-lo. ▪ Activitat 5: Il·lusionisme: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Poema "Guants". Lectura en veu alta del poema. A què es pot referir el ▪ Poema? Podem representar el poema? Com? Aprendre altres ▪ embarbussaments amb números: "Dit-u, dit-dos, dit-tres,...dit-vint" ▪ Posada en comú de cloenda del taller <p><u>Taller 3: a l'estil de Brossa. El projecte final</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Presentació de propostes diferents (cada grup decideix el seu projecte): En grups petits de tres elaborar dòminos, definicions de lletres o poemes visuals a partir de lletres retallades i de material de collage. ▪ Presentació per part de cada grup del seu projecte a la resta del grup classe. <p><u>Taller 4: valorem el treball que hem fet</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Valoració individual del treball presentat a partir d'una pauta de valoració individual (s'entén el treball que han realitzat? Ha estat elaborat amb cura? L'han explicat amb claredat?...) Valoració conjunta del grup classe dels treballs dels grups. Opinions i suggeriments per part dels alumnes. ▪ Avaluació de les diverses sessions dutes a terme: <ol style="list-style-type: none"> a. de la seqüència: què he après? Què és allò que més m'ha agradat i el que menys? b. del treball en petit grup M'ha costat treballar amb els altres companys? Ens ha costat posar-nos d'acord? He pogut expressar la meua opinió? Què millorariem? ...
--	---

<p>Recursos/material</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lletres grosses plastificades. ▪ Fotografies d'algunes de les obres de Brossa i cartells amb els noms de les obres. ▪ Power point sobre Brossa elaborat per l'equip de mestres (Veure annex). ▪ Definicions de lletres de l'alfabet ▪ Cartrons plastificats amb els versos del poema "Dòmino" de Brossa. ▪ Material divers: cartró, pintura, paper, plàstic,... ▪ Pàgines web :http://www.fundacio-joan-brossa.org, ▪ www.uoc.es./lletra/cat/noms/joanbrossa.html, ▪ Espais: aula de motricitat, aula pròpia dels grups, les dues aules amb pissarra digital
<p>Activitats d'avaluació</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Avaluació inicial ▪ Avaluació formativa: a partir de l'observació directa de les aportacions individuals i de petit grup dels alumnes al llarg de les sessions. ▪ Avaluació sumativa: a partir de les exposicions dels diferents grups, de la valoració individual dels projectes i de l'avaluació individual del treball en petit grup.

Activitat 2: relació lletra-objecte

Imatge de l'activitat 3: aparellament concepte-imatge

Conclusions

Aquesta proposta didàctica, sorgida de la celebració del noranta aniversari del naixement de Brossa, esdevé una forma de treballar de manera conjunta la literatura i l'expressió escrita a partir d'una figura tan interessant com va ser Joan Brossa.

Al llarg de la seqüència didàctica, els alumnes han pensat, creat i elaborat diferents projectes finals. En un principi, aquest responia a uns objectius de creativitat lingüística, de comprensió textual, de gust per jugar amb les paraules, però és molt interessant veure com els mateixos alumnes han buscat els seus *destinataris reals*: ells han proposat de regalar el seu dòmino, fet col·lectivament, a les altres dues classes; altres grups han proposat de llegir les endevinalles a companys d'altres aules; així doncs, els mateixos nens busquen un sentit a les seves produccions finals i això dóna un plus de motivació a la tasca realitzada.

Un altre aspecte que cal destacar és el treball en grup que han dut a terme els alumnes; han hagut de posar-se d'acord, d'acceptar els punts de vista dels altres o d'argumentar els propis; així, doncs, aquest projecte també ha implicat un treball d'ús de llengua en situacions reals de comunicació i d'elaboració de coneixement. D'aquesta manera, l'alumnat ha esdevingut protagonista al llarg de tota la seqüència didàctica.

Pel que fa al projecte final del treball escrit, els infants l'han realitzat a partir de models reals de Brossa; s'ha intentat analitzar amb els alumnes els aspectes més importants d'alguns tipus de produccions de l'autor i després ells han fet els seus projectes a l'estil de l'artista. L'elaboració dels textos ha requerit el recurs d'altres textos, de models vius que han estat els de Brossa. Un aspecte que crida l'atenció, però, és el fet que cap grup optés per a fer un treball final a l'estil d'un poema visual, tot i la força que aquests poemes tenen en el món brossià i l'impacte que els va produir. Com a docents és molt gratificant preparar seqüències d'aquests tipus perquè suposa buscar materials concrets i veure com els alumnes els treballen i els interpreten; com aprenen de la interacció amb els altres. En el cas de Brossa, els materials d'aquest gran artista ajuden enormement en aquesta tasca perquè Brossa, sense proposar-s'ho, esdevé un exemple claríssim d'especialista en didàctica de l'aprenentatge de la llengua. Les seves obres ens presenten jocs amb les lletres, amb les paraules. La seva producció esdevé ja, un material didàctic de primer ordre.

Bibliografia

- BORDONS, G; ARENAS, C (2003). *Aprenent amb Brossa*. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona. Fundació Joan Brossa.
- CALSAMIGLIA H, TUSON A, (2007) *Las cosas del decir. Manual de análisis del discurso*. Barcelona: Ariel
- DOLZ, J. (1994). *Seqüències didàctiques i ensenyament de la llengua: més enllà dels projectes de lectura i escriptura*. Articles de Didàctica de la Llengua i la Literatura, núm. 2.
- DOLZ,J; SCHNEUWLY, B.(2006). *Per un ensenyament de l'oral*. València: Biblioteca Sanchis Guarner.
- JOAN BROSSA PRESTIDIGITADOR DE LA PARAULA. (1992). Viure i escriure. Els grans noms de la literatura catalana. Fundació videoteca dels Països Catalans. (Format vídeo)
- BROSSA,J (1995). *Poemes escollits*. A cura de Glòria Bordons. Barcelona: Edicions 62
- BROSSA,J (1995). *Poesia i prosa*. Estudi introductor i selecció de fragments crítics, taules i propostes de treball de Glòria Bordons. València: Edicions 3i4.
- BROSSA,J (1998). *La memòria encesa. Mosaic antològic*. Barcelona: Barcanova
- BROSSA,J (2001). *Poemes visuals*. Barcelona: Edicions 62. Empúries
- BROSSA,J (2001). *A partir del silenci. Antologia polimòrfica*. Edició a cura de Glòria Bordons. Barcelona: Galàxia Gutenberg. Cercle de lectors.
- CAMPS,A et altri. (2003). *Seqüències didàctiques per aprendre a escriure*. Barcelona: Graó.
- DIEZ, C. (2004). *La escritura colaborativa en educación infantil*. Universitat de Barcelona. ICE-Horsori.
- DIEZ DE ULZURRUN, A. (1998). *L'aprenentatge de la lectoescriptura de d'una perspectiva constructivista*. Vol I i II. Barcelona: Graó
- EDWARDS, D; MERCER, N. (1987). *El conocimiento compartido. El desarrollo de la comprensión en el aula*. Barcelona: Paidós
- FONS, M. (1999). *Llegir i escriure per viure. Alfabetització inicial i ús real de la llengua escrita a l'aula*. Barcelona: La Galera
- MERCER, N (1995). *La construcción guiada del conocimiento. El habla de profesoras y alumnos*. Barcelona: Paidós
- MERCER, N (2001). *Palabras y mentes*. Barcelona: Paidós

PAYRATÓ, LL. (2003). *Pragmàtica, discurs i llengua oral. Introducció a l'anàlisi funcional de textos*. Barcelona: Editorial Universitat Oberta de Catalunya.

Pàgines web sobre Joan Brossa

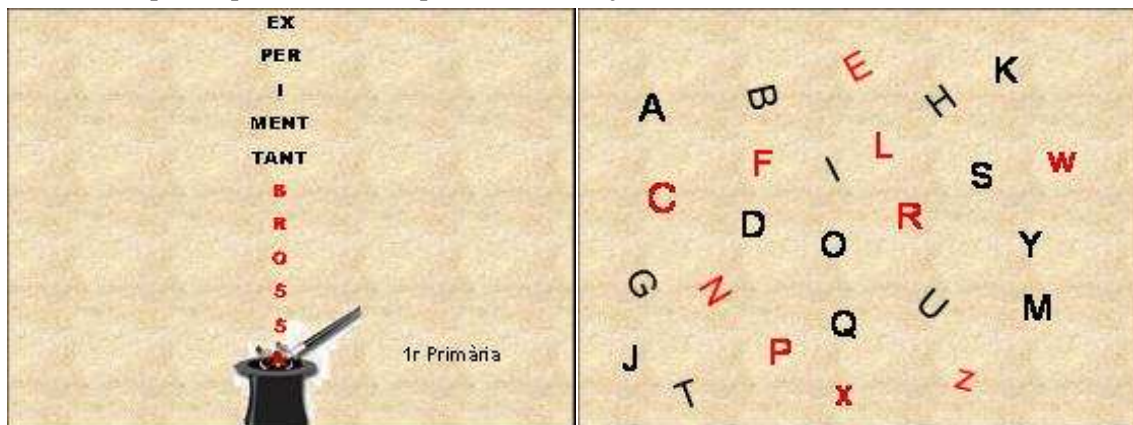
www.fundacio-joan-brossa.org,

www.uoc.es./lletra/cat/noms/joanbrossa.html,

www.viulapoesia.cat

Annex.

Presentació power point elaborada pels mestres. Projectes finals

EXPERIMENTANT BROSSA (I)

A Z

- Què ens suggereixen les lletres que ens ofereix Brossa?
- Quines formes i quins objectes podem fer amb les lletres? Fem-ho i parlem-ne!

EXPERIMENTANT BROSSA (II)

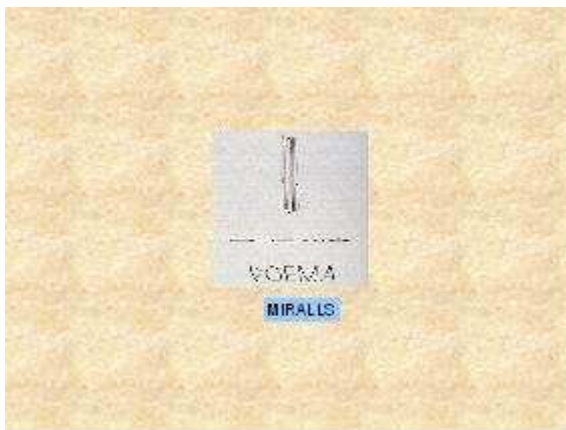
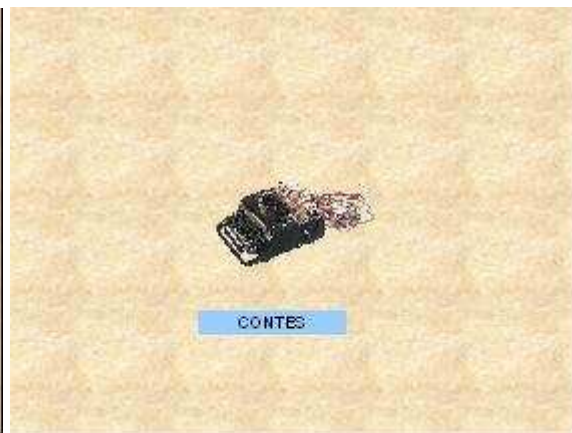
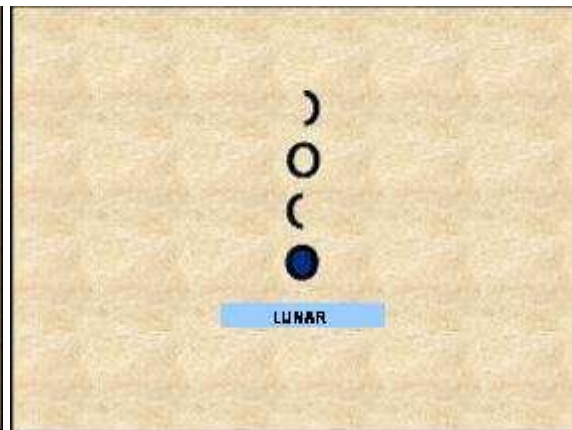
- A partir de fotografies d'alguns dels quadres de Brossa i dels cartells amb els títols, aparelleu l'obra i el títol.

EXPERIMENTANT BROSSA (III)

- Després d'haver-ho fet, mireu quins són els títols que Brossa va posar a les seves obres?
- Coincideixen amb les que heu posat vosaltres?

Clica damunt la imatge per a veure i sentir la solució que ens dona Joan Brossa

EXPERIMENTANT BROSA (IV)
 Sorpreu la veïna d'aquella veïna.

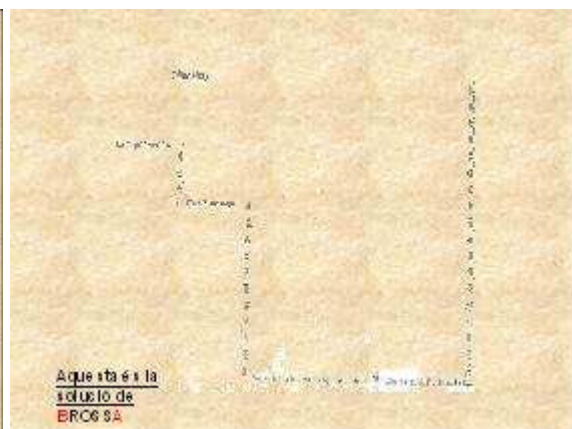
Una filera de pals com els que tenen a les barbes als primers quaderns

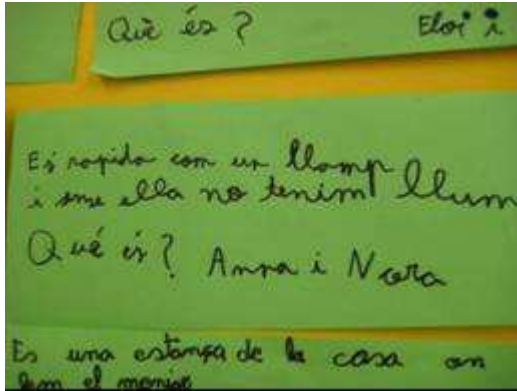
Ulls	Barret de paper
Caca per vendre	Massa, que ha de pesar!
Paper roté i guarniments	Venda de barret
Ulls de poll	Cap a la via
	Pois de cap

ARA FEM EL DÒMINO DE BROSA!!!
 Sorpreu la veïna d'aquella veïna.

Una filera de pals com els que tenen a les barbes als primers quaderns

Ulls	Barret de paper
Caca per vendre	Massa, que ha de pesar!
Paper roté i guarniments	Venda de barret
Ulls de poll	Cap a la via
	Pois de cap

Projecte final: *Endevinalles sobre temes de ciència*

El xip és petit

Petita pila

La pila està dins del robot

Robot de cuina

La cuina és de metall

Resistència de joguina

El ferro el podem investigar

El maquinisme té una placa

La joguina és de plàstic

Investiguem els cables

A la placa hi ha xips

El metall és resistent

Plàstic o ferro?

Els cables són a dins del maquinisme

Projecte final: *Polisèmia. La paraula "Crema"*

Projecte final: *dòmino "joguines i robots"*